

Millî Kimliğin İnşasında II. Meşrutiyet'in İlanının Birinci Yıl Dönümü Kutlamalarının İzleri: *Tanin* ve *Tasvir-i Efkâr* Gazetelerine Yansımalar

Traces of the First Anniversary Celebrations of the Declaration of the Second Constitutional Monarchy in the Construction of National Identity: Reflections in the Tanin and Tasvir-i Efkâr Newspapers

Abdülkerim Saka*^{ORCID}

Öz

Osmanlı İmparatorluğu II. Meşrutiyet devri, modernleşme çabaları ile birlikte milliyetçilik hareketleri ve millî bir kimlik arayışının yoğun etkilerinin görüldüğü bir dönem olmuştur. İmparatorluk bünyesindeki etnik ve dinî unsurlar, Avrupa'da gelişen milliyetçilik fikrinin etkisiyle bağımsızlık iştiafına kapılmışlar, bu gelişmeler Osmanlı millet sisteminin bozulmasına ivme kazandırmıştır. Türk anayasacılık çalışmalarının temeli sayılabilecek Tanzimat ve Islahat Fermanları, bütün unsurları Osmanlı kimliği etrafında toparlamayı hedeflese de bunu başaramamıştır. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Sultan II. Abdülhamid idaresine karşı oluşan muhalefet, İttihat ve Terakki Cemiyeti etrafında toplanarak II. Meşrutiyet'in ilanını zorunlu hâle getirmiştir. Kurulan yeni düzene meşrutiyet kazandırmak adına 10 Temmuz'un (23 Temmuz) millî bayram olarak kutlanması kabul edilmiş, bu kararın alınması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda modern anlamda ilk millî bayram ortaya çıkmıştır. Millî bayramın kutlanmasına ilişkin hazırlıklar ve kutlamalar dönemin önemli basın kaynakları *Tanin* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerine yansımış, devletin merkezi İstanbul başta olmak üzere memleketin her tarafında coşkulu kutlamalar icra edilmiştir. Yapılan kutlamalarda dua, resmigeçit, ziyaret, ziyafet ve muhtelif eğlence programları düzenlenmiş, bu heyecan dolu ortam toplumun pek çok kesiminde farklı beklentileri ortaya çıkarmıştır. İmparatorluk bünyesindeki birçok kimliğin, bir millî bayram aracılığıyla Osmanlılık kimliği etrafında toplanmaya çalışılması çelişkili bir siyaset anlayışı gibi görünebilir. Lakin böyle bir millî bayramın kabulü hem imparatorluğun kurtuluşu hem de Türk millî kimliğinin inşa edilmesi adına atılmış adımlar içerisinde sembolik bir değere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, II. Meşrutiyet, Millî Kimlik, Millî Bayram.

Abstract

The final period of the Ottoman Empire was a time marked by the intense effects of modernisation efforts, nationalist movements, and the search for a national identity. Ethnic and religious elements within the Empire, influenced by the rise of nationalism in Europe, became enamoured of independence, thereby accelerating the breakdown of the Ottoman nation system. The Tanzimat and Islahat Ferman, considered the foundation of Turkish constitutionalism, aimed to unite all groups around Ottoman identity but failed to do so. Opposition to the administration of Sultan Abdulhamid II in the late 19th and early 20th centuries coalesced around the Committee of Union and Progress, making the proclamation of the Second Constitutional Era obligatory. To legitimise the newly established order, it was decided that 10 July (23 July) would be celebrated as a national holiday, marking the emergence of the first modern national holiday in the Ottoman Empire. Preparations and celebrations were widely reported in the *Tanin* and *Tasvir-i Efkâr* newspapers, while enthusiastic events were organised across the country, especially in Istanbul. These included prayers, parades, visits, banquets, and various entertainment programmes, creating an atmosphere that raised expectations among different social groups. The attempt to unite the empire's diverse identities around an Ottoman identity through a national holiday may seem politically contradictory. Nevertheless, the recognition of such a holiday held symbolic significance, representing a step not only towards the empire's salvation but also towards the construction of a Turkish national identity.

Keywords: Ottoman Empire, Second Constitutional Monarchy, National Identity, National Holiday.

* Sorumlu yazar - Corresponding author & Selçuk Üniversitesi sakaks.tarih@gmail.com

Araştırma Makalesi Research Article & Benzerlik / Similarity: 15

Başvuru - Submitted: 11 Eylül 2025 & Kabul & Accepted: 10 Ocak 2026

Atıf & Citation: Saka, A. "Millî Kimliğin İnşasında II. Meşrutiyet'in İlanının Birinci Yıl Dönümü Kutlamalarının İzleri: *Tanin* ve *Tasvir-i Efkâr* Gazetelerine Yansımalar", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 28 (2026): 493-514.

Published by Ottoman Civilization Studies, İstanbul, Türkiye

This is an open-access article under the CC BY 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Giriş

Osmanlı Devleti, çağdaşlarının yaşamış olduğu idarî ve toplumsal değişimi geç fark eden organize bir güç olarak 19. yüzyıla girmiştir. İmparatorluk, ileride yaşayacağı birçok meselenin ayak seslerini bu yüzyılda tam manasıyla işitmiştir. Osmanlı Devleti'nin en başta Ruslarla olmak üzere birçok savaşa girmesiyle birlikte çatısı altında yaşayan ulus ve azınlıkların isyanları büyük kayıplara neden olmuştur. Devletin gücünü tüketen şartların olgunlaşması aslında bir anda ortaya çıkan bir durum değildir. Sorunun temelinde, devletin en güçlü olduğu 17. yüzyılın başlarından itibaren birikmeye başlayan çeşitli problemler bulunmaktadır. Bu problemlerin en önemlisi ise Batı toplumlarının ekonomik, siyasi ve askerî anlamda yakaladıkları değişim ivmesinin Osmanlı tarafından yakalanamamış olmasıdır. Nitekim bu durumun fark edilmesi, Osmanlı Devleti'nin hızlı bir yenileşme çabasına girmesine neden olmuştur. Başlatılan hızlı modernleşme çabalarına paralel olarak milliyetçilik ve millî devlet kavramları da gelişme göstermiştir.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti nüfusunun yaklaşık %40'ını gayrimüslim unsurlar oluşturmaktaydı.¹ Osmanlı tarih çalışmalarında bu yüzyıl değerlendirilirken sadece devletin modernleşme hamleleri ve girdiği savaşlar değil, aynı zamanda Osmanlı millet sisteminin parçası olan bütün unsurların milliyetçi tutumlarının ve bağımsızlık iştiyaklarının da dikkate alınması gerekmektedir. Nitekim 19. yüzyıl öncesi Türk tarihi incelendiğinde, geleneksel devlet idaresinde ırkı ve millî kimliği işaret eden unsurlara fazlaca rastlanmakla birlikte, milleti oluşturan unsurların çoğulculuğu kabul ederek devlet birliğini korumaya çalıştıkları görülmektedir. Bu durum 20. yüzyılda büyük bir değişim göstermiş, her ulus kendi millî kimliği etrafında toparlanmaya ve devletleşmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı sürecine kadar birçok yöntem denenerek Osmanlı millet sisteminin bozulmasının ve kopuşların önüne geçilmeye çalışılsa da bu gerçekleştirilememiştir.

20. yüzyılın başlarında, Osmanlı padişahı Sultan II. Abdülhamid (1876-1909), bir yandan dünya konjonktürü çerçevesinde, Osmanlı varlığını muhafazaya dönük *muavazene siyaseti* takip ederken bir yandan da içerideki muhalifler ile meşgul olmak zorunda kalıyordu. Sultan II. Abdülhamid idaresine karşı muhalif olanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti etrafında kenetlenmişler, meşrutiyetin yeniden ilanını talep ediyorlardı. Osmanlı Devleti'ndeki çözülmeyle önleyecek yegâne formülün meşrutiyetin ilanı olduğunu iddia ediyorlardı. Böylesi bir ortamda; meşrutiyetin ilanı sürecinde dört temel prensip ön plana teşekkül etti: hürriyet, müsavat, uhuvvet ve adalet. Bu dört kavram çerçevesinde toplum, muhtelif yollarla İttihat ve Terakki Cemiyeti etrafında birleşmeye davet edildi. Cemiyet mensupları Sultan II. Abdülhamid'i bu kavramlar çerçevesinde suçluyorlardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarına göre; Sultan II. Abdülhamid'in idaresinde hürriyet, müsavat, uhuvvet ve adalet düzeninde dengeler bozulmuş vaziyetteydi. Dolayısıyla cemiyet mensuplarına göre, bu idare şekli ortadan kaldırılmalı ve yerine, daha önceden çok kısa bir süre de olsa denenmiş olan meşrutiyet ilan edilmeliydi. Nitekim İttihat ve Terakki Cemiyeti liderliğinde mutlakiyetten meşrutiyete cebri bir geçiş gerçekleşti: Sultan II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet'i 23 Temmuz 1908'de (10 Temmuz 1324) ilan etmek zorunda

¹ Gökhan Çetinsaya, "II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi," *Osmanlı Araştırmaları*, 47 (2016): 380.

kaldı. Meşrutiyetin yeniden ilanıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nde Türk anayasal gelişmelerin en önemli yapı taşlarından birinin döşendiği bir başlangıç olmuş oldu.²

Fransız İhtilali'nin neticesi olarak gelişen milliyetçilik fikriyatının etkisiyle, Osmanlı Devleti idaresinde bulunan farklı etnik kimliğe sahip unsurlar birer millî devlet olabilmek yolunda ayaklanmalar çıkardı; hatta bunların bir kısmı bağımsızlık ile sonuçlandı. Bu durum aslında değişen dünyada bireyin bir kimlik arayışının da neticesi olarak görülebilir. Arayış önce bireyi sonrasında ise toplumu belli bir kimliğin etrafında toparlanmaya; millî değer olarak görülebilecek belli bir vatan, dil, din, kendine ait bir bayrak ve bir devlete sahip olmak gibi mefhumları savunma yoluna sevk etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde yaşanan bozulmaların neticesinde, millî kimlik etrafında kendi bağımsızlıklarını elde etmek için isyan eden unsurların bu tür aksiyonlarının engellenemediği görülür. Buna dayalı olarak millî bir bilin ve millî bir kimlik oluşturma maksadı ile eğitim politikalarında değişikliğe gidilmiş, devletin çöküşü engellenmek istenmiştir.³ Evvela vatan kavramı ve vatana karşı sorumluluklar nelerdir toplumsal olarak bunun anlaşılabilir olmasına önem verilmiştir. Bu vatan üzerinde yaşayan Türkler haricindeki unsurlar “Osmanlılar” şeklinde tarif edilmiş, devletin dili Osmanlıca ve payitahtı İstanbul'dur.⁴ Devletin toplumun bütünlüğünü sağlama yolundaki çabaları neredeyse her alanda görülebilir. Mali sistemden eğitim sistemine, idare tarzından hukuk sistemine kadar birçok kurumsal yapıda, ortaya çıkan gelişmeler ışığında millî bir kimlik inşa edilmek istendi.

İkinci Mahmut'tan (1808-1839) itibaren Osmanlı millet sistemini teşkil eden unsurların kopuşunun önüne geçme maksadı ile muhtelif adımlar atılmaya çalışıldı. Sultan Abdülmecid (1839-1861) tarafından ilan edilen Tanzimat ve Islahat Fermanlarının bir amacı da bu çözülmenin önüne geçmektir. Bu bağlamda II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde etkili olan hususlardan birisi de *İttihad-ı Anasır* idi ve *Osmanlıcilık* olarak da tanımlanan bu düşünce; Osmanlı içerisindeki herkesi ırk, dil, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin Osmanlı üst kimliği çatısı altında birleştirme idealinin adıydı. İşte bu noktada ilan edilen meşrutiyet, yeni bir düzen ortaya koyma, devleti kurtarma, Osmanlı toplumunu birbirine raptetme gayesine matuf bulunuyordu; bir nevî devlet içerisindeki her bir unsuru birbirine sıkı bir şekilde bağlayacak *tutkal* olarak görülüyordu.

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra, ilerleyen süreçte; meşruiyeti sağlayıp *yeni rejimin* vatandaşlar tarafından kabulünü kolaylaştıracak, anasırın birlik ve beraberliğini, kaynaşmasını sağlayacak, devleti kurtarma siyasetine hizmet edecek bir araca ihtiyaç duyuldu ve bu amaca hizmet etmesi bağlamında 10 Temmuz'un (23 Temmuz) Millî Bayram

² Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017), 20-35; M. Şükrü Hanioglu, “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 23: 476-484.

³ Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 58.

⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, çev. Güneş Ayas (İstanbul: Timaş yayınları, 2009), 29-30.

olarak kutlanmasına karar verildi.⁵ “*Temmuzun onuncu günü İyad-ı Resmîye-i Osmaniye’den olup her sene yevm-i mezkûrda icra-yı şehráyîn edilecektir*” denildi.⁶ Böylelikle Osmanlı Devleti’nde ilk defa modern yaklaşımlara uygun düşen manada bir millî bayram ortaya çıkıyordu.

1. Millî Kimlik ve Osmanlı Devleti’nde Millî Kimliğin İnşası

Bireyin ve toplumun kendi benliğini bulduğu tarihî, kültürel ve sosyal değerleri oluşturan unsur millî kimliktir. Toplumun fertlerinin aidiyet duyguları bu değerler ekseninde toplumsal hafızayı güçlendirerek şekillendirir. Kurumsal olarak millî kimliğin güçlenmesinde en fazla etkili olan birim eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlarda verilen eğitimler birey ve toplumun aynı paydada bulunduğu değerleri güçlendirerek, millî bir kimlik oluşumuna kayda değer katkılar sağlamaktadır.⁷ Eğitim kurumlarının bu önemli vazifesine benzer şekilde dil de birey ve topluma kimlik sağlayan önemli faktördür. Fertler dil aracılığı ile ortak fikir ve düşünce etrafında toparlanarak millî bir kimlik sahibi olabilmektedirler. Dil ve kültür öğeleri vasıtasıyla millî kimliğin muhtevası istikrarlı bir yenilenmeyi sürdürerek psikolojik ve düşünce boyutunda bu mefhum güçlendirilmektedir.⁸ Millî kimliğin küresel anlamda 19. ve 20. yüzyıllardaki güçlü etkisinin azaldığı bazı araştırmacılar tarafından ortaya konulmaktadır. Lakin dünyada yaşanan gelişmeler dikkate alındığında bu düşüncenin aksine millî kimlik ve aidiyet duygusunun giderek güçlendiği bir süreç gözlemlenmektedir.⁹ Zira güçlü devletler karşısında mücadele içerisinde olan devletleri ve toplumları motive eden en önemli araçlardan biri millî kimlikleridir.

Millî kimlik bağlamında ele alındığı takdirde Osmanlı Devleti millet mozaği uzun yıllar farklı etnik ve dinî grupları bir arada tutmuştur. Fakat Fransız ihtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik mefhumu modernleşme hareketlerinin doğurduğu siyasi atmosfer Osmanlı Devleti gibi büyük ve çok uluslu yapıları muhtelif tehditlerle karşı karşıya getirmiştir. Aynı çatı altında yaşayan uluslar kendi millî kimliklerine yönelerek bağımsızlık iştiafına kapılmışlardır. Modernleşmenin etkileri ve milliyetçilik fikrinin ayrılıkçı hareketlere dönüşmesi evvela azınlıklar arasında kendisini göstermiş, Türk millî kimliğinin oluşmasına yönelik gelişmeler ise en son çare olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰

Tanzimat Fermanı’nın ilanı sürecini doğuran amiller, devletin içeriden ve dışarıdan karşı karşıya kaldığı problemlere çözüm üretme çabalarını akim bırakmış, başka bir çözüm yöntemi olarak ortak bir Osmanlı kimliği fikrini ön plana çıkarmıştır. Küresel gelişmelerin etkisi Osmanlı Devleti gibi çok uluslu yapılarda çözülmeyi meydana getirirken

⁵ Sanem Yamak, “Meşrutîyetin Bayramı:” 10 Temmuz İd-i Millîsi”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38 (2008): 323-42.

⁶ *Takvim-i Vekayi*, 28 Haziran 1325/11 Temmuz 1909, 1.

⁷ Saadet İder, “Millî kimlik İnşasında Din Eğitiminin Gerekliliği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23: 2 (2023): 622.

⁸ Ahmet Çoymak ve Emma O’Dwyer, “Millî Kimliğin Anlamı Nedir? Özcü Ya Da Sivil Millî Kimlik İçeriğinin Psikolojik İnşası”, *1. Sosyal Psikoloji Kongresi*, ed. Doğan Kökdemir ve Zuhâl Yeniçeri (Ankara: Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi, 2017), 3.

⁹ Ufuk Şimşek ve Selçuk Ilgaz, “Küreselleşme ve Ulusal Kimlik”, *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 9: 1 (2010): 190.

¹⁰ Abdulvahap Akıncı, “Osmanlı-Türk Millî Kimliğinin Oluşmasında Rusya Türkleri, Göçler ve Türkoloji Çalışmalarının Rolü”, *Akademik Bakış Dergisi*, 38 (2013): 1.

diğer taraftan da yeniden bir inşa sürecini, yani millî kimliklerin ortaya çıkışını hızlandırmıştır.¹¹ Osmanlı devlet idaresi ve aydınları tespit ettikleri çözümler ve ayrılıkçı hareketler karşısında yapılan anayasal düzenlemeler ile bir dizi önlemler almak istese de bunun önüne geçememişlerdir. Bu süreç içerisinde geniş bir coğrafyaya hâkim olan Osmanlı mülkünde yeni devletlerin millî birer kimlik ile doğuşu kaçınılmaz olmuştur.

II. Meşrutiyet'in ilanına giden zaman diliminde ve sonrasında milliyetçilik akımı önemli yol kat etmiş, farklı ulusal kimliklerin ortaya çıkışı hızlanarak devam etmiştir. Bu durum karşısında Türk kimliğinin siyasal zeminde tanımlanması ve olumsuz gelişmeler karşısında bir kurtuluş reçetesi hâline gelmesi de kaçınılmaz olmuştur. Bu çerçevede Rusya'dan göç eden Türk aydınların etkisi son derece önemlidir. Zira 19. yüzyılda Türkistan, Kafkaslar ve Balkanlardan Anadolu coğrafyasına yaşanan göçler neticesinde Osmanlı millet sisteminde görülen değişim Türk kimliği ekseninde olgunlaşmaya başlamış, bu bilinç yeni bir millî kimliği inşa etmiştir.¹² Türk millî kimliği sadece Osmanlı Devleti için son çare olarak görülmemiştir. Bu fikir yeni Türk devletinin kuruluşunda da etkin rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi veya söz konusu yeni millî kimliklerin oluşumu karşısında atılan adımların en önemli taşıyıcılarından biri eğitim olmuştur. Nitekim Türk millî kimliği de dâhil olmak üzere devletin istikbalini merkezine alan tüm fikir ve kimliklerin hem bilimsel anlamda hem de ideolojik anlamda aktarımında okullar bir araç hâline gelmiştir.¹³ Bu bağlamda dil, tarih ve kültür politikaları birer araç olarak kullanılmıştır. Eğitim ve dil üzerinden yürütülen millî kimlik oluşturma stratejileri, Osmanlı aydınları arasında Osmanlılık ile Türkçülük arasında gidip gelen birtakım tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Türk dilinde sadeleşme hareketi olarak değerlendirilen ama aslında millî bir refleks olarak neşet eden Yeni Lisan Hareketi ve Türk şiirinde millî bir vezin anlayışının inşa edilmeye çalışılması¹⁴ millî kimlik oluşturma gayretleri içerisinde mühim bir merhaleyi teşkil etmiştir.

Millî kimliğin inşası sürecinde kültürel öğeler de son derece önemli araçlar olarak görülmüştür. Din, dil, örf, adet ve gelenekler bir bütün hâlinde toplumları ait oldukları toprağa bağlayan ve o toprağı vatansallaştıran faktörlerdir.¹⁵ Kültürel aidiyet ortak mekân ve tarih bilincini doğurmuştur. Yahya Kemal'in bu durumu özetler nitelikteki şu dizeleri dönemin tarih ve millî kimlik anlayışını ortaya koyması bakımından kayda değerdir:

*“Sizlersiniz bu âni ışıklarla Türk eden!
Eksilmesin şu mutlu şafaklar bu ülkeden!
Gönlüm, dilim, kanım ve mizacımla sizdenim,
Dünya ve ahrette vatandaşlarım benim.”¹⁶*

¹¹ Şimşek ve Ilgaz, “Küreselleşme ve Ulusal Kimlik”, 195.

¹² Akıncı, “Osmanlı-Türk millî kimliği”, 2-8.

¹³ Abdülvahap Akıncı, “Osmanlı Devleti'nde Millî Kimlik İnşasında Okul”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2014): 3.

¹⁴ Ayşe Demir, “Millî Kimlik İnşasında İleri Bir Hamle: Yeni Lisan”, *Turkish Studies*, 7: 4 (2012): 1397-401.

¹⁵ Cengiz Karataş, “Türk Kültürü ve Millî Kimlik Bağlamında ‘Kozmopolitizm’”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1: 1 (2012): 108.

¹⁶ Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbe* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 28.

Türk millî kimliğinin oluşumuna hizmet eden bu fikirlere karşı kozmopolit düşünce anlayışı, toplumsal farklılıkları reddetmiş ve bireysel kimliklerin oluşumuna millî yaklaşımların etki etmesini kabul etmemiştir. Bu fikir tüm insanların aynı ahlak anlayışının bir parçası olması gerektiği fikrini merkezine almıştır. Küreselleşme niteliğinde olan bu türden fikirler toplum ve kültürleri millî kimliğe karşın homojenleştirmeyi hedeflese de kimliklerin oluşumunu engelleyememiştir.¹⁷ Osmanlı Devleti'nin bir Osmanlı milleti oluşturma gayesinin temel prensipleri kozmopolit düşüncenin prensipleri ile uyuşsa da küresel gelişmeler ve millî kimlik düşüncesinin güçlenmesi bunun önüne geçmiştir. Din gibi toplumsal düzenin sağlanmasında etkili görülen önemli bir faktör üzerinden hareketle Müslüman unsurlar arasında eğitim yoluyla bir kimlik oluşturma gayretleri dahi millî bir kimlik formunun gelişimine engel olamamıştır.¹⁸

Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi fikirler etrafında bir kimlik oluşturma çabalarının sonuçsuz kalması Türkçülük fikrini millî kimliğin oluşturulmasında başlıca amil hâline getirmiştir. Bu minvalde dünya genelinde yapılan Türkoloji çalışmaları toplumsal bilince de etki etmiştir.¹⁹ Zira Osmanlı toplumunun içerisinde bulunduğu şartlar ve 20. yüzyılın başı gibi bir dönem, toplumun zihniyetinin değişmesinde etkili olmuştur.²⁰ Bu zihniyet değişimi II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber hem toplumsal hem de siyasal alanda kendisini göstermiş, demokratik yapılanma sadece hukuki anlamda değil millî kimlik alanında da kendisini hissettirmiştir.²¹ Bu bağlamda yapılan kutlamalar ve özellikle meşrutiyetin ilanı müsamereleleri toplumsal aidiyet hissiyatını kuvvetlendirmiştir.²² Öyle ki II. Meşrutiyet'in ilan edildiği günün hatırası olarak madalyalar bastırılarak üzerine 10 Temmuz 1324 tarihi konulmuş²³, yine benzer şekilde posta pullarının üzerine *10 Temmuz 1324 Hatıra-yı Meşrutiyet* ibaresi yazdırılmıştır.²⁴ II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında her siyasi ve ideolojik dönüşümde olduğu gibi yeni bir kimlik anlayışı oluşmuş, Türk millî kimliği bu çerçevede güçlenmiştir. Millî bayram anlayışının doğuşu da bu doğrultuda bir araç olarak görülmüştür.

2. Osmanlı Devleti'nde Millî Bayram Anlayışının Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecini Batılaşma merkezli bir değişim sürecidir. İmparatorluk bünyesinde ilk etapta millî bir bayram olgusunda söz etmek elbette zorlama olacaktır. Lakin 19. yüzyıl itibarıyla Batı'daki millî devlet anlayışının etkisi ile si-

¹⁷ Şimşek ve Ilgaz, "Küreselleşme ve Ulusal Kimlik", 196.

¹⁸ Gökhan Çetinsaya, "İslami Vatanseverlikten İslam Siyasetine", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Mehmet Ö. Alkan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 1:270.

¹⁹ Akıncı, "Osmanlı-Türk Millî Kimliği", 12.

²⁰ Recep Yıldız ve Sakine Demir, "Millî Kimliğin Oluşumunda Zihniyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2015): 1.

²¹ Nergiz Aydoğdu, "Osmanlı Kimliğinden Türk Ulusuna: Modernleşen Türkiye'de Millî Kimlik Politikaları", *Belgi Dergisi*, 21 (2021): 59.

²² Behiye Evirgen, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Ulusal Bayramlar ve Önemli Günler (1908-1950)" (Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 2.

²³ BOA, *BEO*, 3435/257622, (29 Te. 1324[12 Aralık 1908]).

²⁴ BOA, *DH. MKT*, 1284/16, (6 Ağustos 1324[19 Ağustos 1908]).

yasi meşruîyet kazanma ve toplumsal aidiyet bilincini artırma adına bazı sembolik yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Bunların başında padişahların “veladet-i hümayun” adı verilen doğum günleri gelmekte olup, bu kutlamalar devlet-vatandaş ilişkilerinin güçlendirilmesi bağlamında birtakım törenlere dönüşmüştür.²⁵ Bu törenler ilk etapta padişahların çocuklarının doğum günlerinin kutlanması ile sınırlıyken II. Mahmut ile birlikte padişahların da doğum günlerinin kutlanması şeklini almıştır.²⁶ Zamanla bu uygulamalar başkent dışında da yaygın hâle gelmiş, Osmanlı Devleti’nin diplomatik temsilcilikler vasıtası ile Avrupa şehirlerinde de icra edilmiştir.²⁷ Böylece ülke dışında da meşruîyet törensel semboller ile pekiştirilmeye çalışılmıştır.

İmparatorluk bünyesinde millî bayram fikri ve kutlamalarının istikrarlı bir biçim alması II. Meşrutîyet’in ilanı sonrası belirginlik göstermektedir.²⁸ Meşrutî idarenin yeniden tesis edilmesi sadece siyasal sistemi etkilememiş, tören kültürü ve sembolik kutlama kültüründe de radikal değişimleri ortaya çıkarmıştır.²⁹ Anayasal yönetim şeklinin yeniden ihya edilmesi, Osmanlı millet sistemi içerisinde yer alan unsurların millî kimlik inşa çabaları devlet idaresi ve aydın çevrelerde yeni bir siyasal kimlik inşa süreci fikrine yönelik güçlü adımların atılmasına kaide sağlamıştır. Bu bağlamda Meclis-i Mebusan’da yapılan görüşmeler neticesinde II. Meşrutîyet’in ilan edildiği tarih olan 10 Temmuz’un millî bayram olarak kabulüne karar verilmiştir.³⁰ Alınan bu karar ile hem millî bir kimlik inşa sürecine katkı sağlanmış hem de II. Meşrutîyet ile geçilen anayasal idare tarzı ile toplumun elde ettiği kazanımların kamu hafızasına kazınması sağlanmıştır.

II. Meşrutîyet’in ilanı yıl dönümü ilk yıl özellikle İstanbul’da görkemli bir şekilde kutlanmış ve resmî törenler düzenlenmiştir. Bu kutlamalar sembolik etkileşimin ötesine geçerek toplumsal beklentileri artırmıştır. Örneğin mahkûmlar arasında bir af beklentisi millî bayram coşkusu ve kutlamaları ile gündeme gelmiş, muhtelif vilayetlerden bu hususta İstanbul’a dilekçeler gönderilmiştir.³¹ Kutlamalar devlet ile toplumu millî bir kimlik etrafında bütünleştirirken rejim ile elde edilen kazanımları da ön plana çıkarmıştır. Bunun yanı sıra oluşan duygusal iklim toplum farklı kesimlerinde yeni yönetim şekline muhtelif beklentileri ortaya çıkmasına neden olmuştur.

II. Meşrutîyet’in ilanının yıl dönümünün dışında Osmanlı Devleti’nin kuruluş tarihine de benzer saikler ile millî bayram hüviyeti kazandırılmak istenmiştir. Özellikle Türkçülük fikrinin etkili olduğu çevrelerin girişimi ile 1913 yılında 30 Aralık kuruluş günü

²⁵ Said Olgun, “‘Padişahım Çok Yaşa!’ Sosyal ve Siyasî Yönleriyle II. Abdülhamid İçin Yapılan Doğum Günü Kutlamaları”, *Gazi Akademik Bakış*, 11:23 (2018): 112.

²⁶ Merve Çakır, “Osmanlı Hanedanında Doğum: Velâdet-i Hümayun”, *Padişahın Evi: Topkapı Sarayı Harem-i Hümayunu* (İstanbul: Korpus Yayınları, 2012), 66; Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006), 1498.

²⁷ BOA, *HAT*, 677/33016, (17 Şaban 1252[27Kasım 1836]).

²⁸ Hasan Ali Polat, “II. Meşrutîyet’in İlânı Sonrasında “Devr-i Sâbık” Memurlarının Durumları”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2019): 139.

²⁹ Yamak, “Meşrutîyetin Bayramı”, 326.

³⁰ MMZC (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi), Cilt V, Devre 1, (22 Haziran 1325[5 Temmuz 1909]), 175.

³¹ Mehmet Serhat Yılmaz, “II. Meşrutîyet Dönemi İstanbul’unda 10 Temmuz Millî Bayram Kutlamaları”, 7. *Uluslararası Türk Kültür Konresi Bildirileri*, ed. Suzan Gür (Konya: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012), 1145-46.

olarak önerilerek okulların tatil edilmesi teklif edilmiş, Maarif Nezareti’de bunu olumlu karşılamıştır.³² Balkanlarda yaşanan karışıklıklar ve savaş ortamının getirdiği buhran karşısında toplum böyle bir bayram gününün belirlenmesini motivasyon aracı olarak görmüş, Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti ve Türk Ocağı gibi önemli kurum ve kuruluşlar da Osmanlı Devleti’nin istiklal günü kutlamalarına sahip çıkmıştır.³³ Bu bağlamda kutlamalar sadece İstanbul’da yapılmamış muhtelif vilayetler de de kutlamalar gerçekleştirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında millî bayram kutlamaları savaş atmosferinin gölgesinde kalmıştır. Yapılan kutlamaların kahir ekseriyeti askeri geçitler, dinî merasimler ve dua edilerek devamlılığı sağlanmış, millî bayram ekseninde yapılan kutlama ve açılışlar dinî bayramlara denk getirilerek daha derin anlamlar kazandırılmak istenmiştir.³⁴ Savaşın ilerleyen dönemlerinde Donanma Cemiyeti ve İttihat ve Terakki Cemiyeti bu tür etkinlik ve kutlamaların düzenlenmesinde başı çeken aktörler olmuşlardır.³⁵ Millî bir kimlik ve bilincin oluşumuna hizmet maksadı ile bir taraftan Meclis-i Mebusan reisi Halil Mentеше Bey’in konuşmacı olarak katıldığı törenler tertip edilirken diğer taraftan da Enver ve Talat Paşalar tarafından “İstihkâm Bahçesi” gibi sembolik özellik taşıyan yerlerin açılışları gerçekleştirilmiştir.³⁶ Osmanlı modernleşmesi bağlamında değişim sadece kurumsal anlamda gerçekleşmemiş, toplumsal anlamda da bir dizi yeni değerler ortaya çıkarmıştır. Millî gün ve bayramlar bu çerçevede değerlendirildiği zaman toplumun bir arada tutulmasına hizmet eden bir harç olarak görülmüştür.³⁷

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra, Osmanlı Devleti’nden tevarüs eden millî bayram olguları bir müddet daha kutlanmaya devam etmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet’in ilanı yıl dönümü olan 10 Temmuz etkisi azalsa da bir müddet daha kutlanmıştır. Lakin 29 Ekim 1925 tarihine gelindiğinde, yeni idare şekline özgü bir millî bayram ve millî sembol oluşturma gereksinimi Osmanlı Devleti’nden kalan uygulamaları da ortadan kaldırmıştır.³⁸ Bu tür köklü değişiklikler eski rejim anlayışı ve uygulamaları karşısında yeni idare şeklinin ayakta kalabilme, tutunabilme bağlamında oluşturmaya çalıştığı ideolojik atmosferi de ortaya koymaktadır.

3. II. Meşrutiyet’in İlanı Yıl Dönümünün Millî Bayram Olarak Kutlanması

Osmanlı Devleti’nde batıdaki çağdaşlarına benzer nitelikte bir millî bayram anlayışının doğuşu II. Meşrutiyet’in ilanına uzanan geç bir süreçte görülmektedir. Öncesinde yapılan törenler modern anlamda izah edilebilecek millî bayram anlayışına uyumlu olsa

³² Mesut Çapa, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Yıldönümü Kutlamaları (1913-1922)”, *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (İzmir: Türk Ocakları İzmir Şubesi Yayınları, 1999), 561.

³³ Çapa, “Kuruluş Yıldönümü”, 561; Hasan Akbayrak, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Millî Bayramlar”, *Tarih ve Toplum*, 43 (1987): 31.

³⁴ Filiz Çolak, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Meclis-i Mebusan’da Millî Bayram Tartışmaları ve Osmanlı Başkentinde Millî Bayram Kutlamaları (1908-1918)”, *Osmanlı İstanbulu*, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, ve Emrah Safa Gürkan (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2018), 5:807.

³⁵ Yılmaz, “10 Temmuz Millî Bayram Kutlamaları”, 1167.

³⁶ Akbayrak, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Millî Bayramlar”, 33-34.

³⁷ Yasemin Doğaner, “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9 (2007): 1198.

³⁸ Yamac, “Meşrutiyetin Bayramı”, 340.

da millî bir kimlik oluşturma gayesine doğrudan hizmet eden millî bayram olgusu 10 Temmuz'un (23 Temmuz) millî bayram (İyd-ı Millî) olarak kabulü ile ortaya çıktı. II. Meşrutiyet ilan edildikten sonraki süreçte; yeni idare şeklinin meşruiyetini sağlayıp bu rejimin vatandaşlar tarafından kabulünü kolaylaştıracak, *anasır*ın birlik ve beraberliğini, kaynaşmasını sağlayacak, devleti kurtarma siyasetine hizmet edecek bir araca ihtiyaç duyuldu. Bu amaca hizmet etmesi bağlamında 10 Temmuz'un millî bayram olarak kutlanmasına karar verilerek:³⁹ “*Temmuzun onuncu günü İyad-ı Resmiye-i Osmaniye’den olup her sene yevm-i mezkûrda icra-yı şehriyân edilecektir*” denildi.⁴⁰ Bu kararla birlikte Osmanlı Devleti’nde ilk defa bir millî bayram ortaya çıkmıştır.

Millî bir bayram ya da gün ihdas ederek bu tür değerler etrafında bir Osmanlı milleti oluşturma yöntemi ile devletin bozulan yapısını tekrar düzene kavuşturma çabaları, II. Meşrutiyet döneminin önemli politikaları arasındadır. Bu bağlamda II. Meşrutiyet’ten beklentilere uygun bir şekilde toplumun o güne özgü bir anlam yüklemesi doğal olarak gelişim göstermiştir. Osmanlı toplumu için millî bir bayram günü tespit edilmesi meselesi Maarif Nezareti Levazım Dairesi Müdür Muavini Mehmet Ziya Bey’in İzmit Mebusu Ahmet Müfit Bey’e çektiği bir telgraf ile gündeme gelmiştir.⁴¹ Bu konuda mecliste yapılan tartışmalarda milletvekilleri tarafından farklı gerekçeler ortaya konulmuştur.

Sinop Mebusu Yusuf Kemal (Tengirşek) millî bayramın tarifini yaparak; böyle bir günün tayininden maksat, bütün Osmanlı fertleri arasında Osmanlılık esasının tesisine işaret etmiştir. Böyle bir millî bayram için en muvafık gün olarak da 10 Temmuz II. Meşrutiyet’in ilan edildiği gün görülmüştür. Mentеше Mebusu Halil Bey de 10 Temmuz için aynı fikirde olduğunu ifade etmiştir. Halil Bey ve Yusuf Kemal Beyin görüş ve düşünceleri istikametinde İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey de, bir millî bayram günü kabul edilecekse, bunun II. Meşrutiyet’in ilan edildiği 10 Temmuz olması gerektiğini teklif etmiştir. 10 Temmuz’un millî bir bayram olarak kutlanması fikri ile beraber resmî tatil kabul edilmesi de meclise sunulmuştur.⁴² Mecliste yapılan görüşmelerde 1876 Kanun-ı Esasî’nin ilan tarihi gibi muhtelif tarihlerinde millî bayram olarak değerlendirilmesi fikirlerinin ortaya atılmasına bağlı olarak bir sonuca varmak adına Heyet-i Umu-miye kararıyla konu Layiha Encümeni’ne havale edilmiştir.⁴³ Layiha Encümeninin aldığı karar 10 Temmuz tarihinin her sene resmî ve millî günlerden kabul edilip şenliklerin icra edilmesi yönünde olmuş, alınan karar meclisin de muvafakatiyle Bâb-ı Alî’ye intikal etmiştir.⁴⁴ Nihayetinde ise 8 Temmuz 1909 (25 Haziran 1325) tarihinde 10 Temmuz’un Osmanlı Devleti’nin resmî ve millî bayramlarından olduğu ve her sene bu tarihte törenler icra edileceği belirtilmiştir.⁴⁵

³⁹ Yamak, “Meşrutiyetin Bayramı”, 325-28.

⁴⁰ *Takvim-i Vekayi*, 28 Haziran 1325/11 Temmuz 1909, 1.

⁴¹ MMZC, Cilt I, Devre 1, (13 Kânunusani 1324[26 Ocak 1909]), 319-320.

⁴² BOA, *MV*, 129/38, (18 Haziran 1325[1 Temmuz 1909]).

⁴³ MMZC, Cilt I, Devre 1, (4 Kânunuevvel 1324[9 Şubat 1909]), 319-323.

⁴⁴ MMZC, Cilt IV, Devre 1, (16 Mayıs 1325[29 Mayıs 1909]), 86-87.

⁴⁵ Düstur, Cilt I, (25 Haziran 1325[1 Temmuz 1909]), 351.

4. II. Meşrutiyetin Yıldönümünü Kutlama Hazırlıklarının Tanin ve Tasvir-i Efkar Gazetelerine Yansıması

10 Temmuz (23 Temmuz) gününün millî bayram olarak kutlanmasına kararı verilince buna dönük hazırlıklar başlatıldı. Bu hazırlıklar çerçevesinde Tanin ve Tasvir-i Efkar gazetelerine baktığımızda, 10 Temmuz *İnkılâbı*'nın yıldönümü münasebetiyle gerçekleştirilecek şenliklerin gazete sütunlarında sıkça yer edindiğini görmekteyiz. Evvela II. Meşrutiyetin yıldönümü 10 Temmuz günü kutlamaları babında sabahın erken saatlerinde 21 pare top atışı yapılacaktır.⁴⁶ Şişli karakolundan Hürriyet-i Ebediye Tepesine kadar olan caddeye boydan boya sütunlar dikilecek,⁴⁷ Hürriyet-i Ebediye Tepesinde bir merasim tertip edilecektir. Buna göre; hürriyet şehitleri namına tertip edilecek merasim için hürriyet tepesine çadırlar kurulacak, çadırların ortasına zat-ı şahaneye mahsus olmak üzere bir çadır yerleştirilecektir. Otağın sağ tarafına sefirler, ayan ve meclis-i kiram için çadırlar teşkil edilecek; çadırların sonundaki tribünler ise Şura-yı Devlet ve rüesâ-yı ruhaniyeye ait olacaktır. Otağın sol tarafı ise vekiller, rüesa-yı askeriye, yüksek dereceli memurlar ve nafia müdürlerine tahsis edilecektir.⁴⁸ Yine kutlamalara uygun olarak bir resmigeçit yapılacaktır.⁴⁹ Bu resmigeçide askerî okullardan Harbiye, Hendeschane, Tıbbiye; Hareket ordusundan, piyade, süvari ve topçu kuvvetleri; Birinci Ordu'dan ise piyade, süvari ve topçu kuvvetleri iştirak edeceklerdir.⁵⁰

Dolmabahçe Sarayında da bir resmikabul gerçekleştirilecek, bütün elçiler padişahın huzuruna kabul edilecek, tebrikler sunulacak; akşam da büyük bir ziyafet verilecektir. Programın devamı gece ise denizde sürdürülecek: deniz kuvvetleri Ortaköy'den Sarayburnu'na kadar sıralanarak merasim icra edecekler; toplar atılacak, fişek eğlenceleri sabaha değin devam edecektir. Boğaz içinde fişek eğlenceleri için on adet sal bulunacaktır.⁵¹ Belediye ve şehremaneti süslenecek; Meclis-i Mebusan Meydanı aydınlatılacaktır.⁵² Sarayburnu'na gitmek için Topkapı Sarayının Demirkapı ciheti kullanılacak, güzergâh gündüz bayraklar, gece ise lambalar ile süslenecektir. Sarayburnu, Tophane ve Kızkulesi'nden toplar atılacak, elçiliklerin maiyetinde görevli vapurlar donatılacak, Selanik, Eskişehir ve İzmir gibi şehirlerden uygun fiyatlarla trenler hareket edecek, 10 Temmuz sabahı bütün cami, kilise ve her türlü mabetlerde meşrutiyetin hayırlara vesile olması için dualar edilecektir.⁵³ Ayrıca, 10 Temmuz günü; devlet daireleri, bankalar, ticarethaneler ve okullar tatil edilecektir. Hatta bir kısım mahkûmların tahliyeleri için bir *İrade-i Seniyye* çıkartılacaktır.⁵⁴ İstanbul'daki 10 Temmuz şenliklerine, memleketin pek çok yerinden vatandaşlar iştirak etmiştir. Örneğin Edirneliler, 10 Temmuz şenliklerine katılmak istediklerini beyan ederek şimendifer şirketinden fiyatların yarıya indirilmesini talep etmişlerdir.

⁴⁶ *Tanin*, 3 Temmuz 1325/16 Temmuz 1909, s. 3.

⁴⁷ *Tanin*, 1 Temmuz 1325/14 Temmuz 1909, s. 3.

⁴⁸ *Tasvir-i Efkar*, 5 Temmuz 1325/18 Temmuz 1909, s. 2-3; *Tanin*, 7 Temmuz 1325/20 Temmuz 1909, s. 3.

⁴⁹ BOA, İ. DH, 1476/34, (4 Temmuz 1325[17 Temmuz 1909]).

⁵⁰ *Tanin*, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909, s. 2-3; *Tasvir-i Efkar*, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, s. 5.

⁵¹ *Tanin*, 24 Haziran 1325/7 Temmuz 1909, 3.

⁵² *Tanin*, 26 Haziran 1325/9 Temmuz 1909, 2.

⁵³ *Tanin*, 24 Haziran 1325/7 Temmuz 1909, 3.

⁵⁴ *Tanin*, 7 Temmuz 1325/20 Temmuz 1909, 3; *Tanin*, 26 Haziran 1325/9 Temmuz 1909, 2; *Tasvir-i Efkar*, 7 Temmuz 1325/20 Temmuz 1909, 2; *Tasvir-i Efkar*, 8 Temmuz 1325/21 Temmuz 1909, 1.

Vatandaşların isteği kabul edilip fiyatlar yarıya indirilmiş, pek çok vatandaş şimendiferle İstanbul'a gelmiştir.⁵⁵ Yine Tanin gazetesinin haberine göre bir 10 Temmuz kitabı neşredilmiştir.⁵⁶ Yapılan kutlamalar ve basın yayın yolu ile bunun topluma anlatılması çabası, atılan adımların topluma benimsetilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır.

10 Temmuz İyd-i Millîsi için *Selânik Tüccârân Heyeti* tarafından bir alay tertip edilecektir. Buna göre; beygir üzerinde bir zat alaya kılavuzluk edecek, bir arabada sekiz kişi bulunacak etrafa konfeti serpilecektir. Diğer bir araba da feyziye mektebi talebelerine mahsus olacak, içerisinde on kız, on erkek çocuk bulunacaktır. Kız çocukları etrafa konfeti saçacaklardır. Yine iki köşklü bir arabadan da etrafa konfeti serpilecektir. Mızıka arabaları geçecektir. Kızkalesi arabası içindeki iki kişi fener işareti vereceklerdir. Alayın iki tarafında beyaz ceketli ellişer kişi bulunarak kordon oluşturacaklar, ayrıca ellerinde bayraklar taşıyacaklardır. Ceketlerin kolları üzerinde "*ittihat-ı ticaret*" terkiibini içeren birer kurdele bulunacaktır. Yine arkada dokuz araba daha bulunacak ve Selânik tüccarlarının ileri gelenleri bu arabalar içerisinde yer alacaklardır. Alay Rıza Paşa yokuşundan hareket edecek Hürriyet-i Ebediye Tepesinde nutuk irat ettikten sonra Unkapanı köprüsü, Harbiye Nezareti, Meclis-i Mebusan ve Soğukçeşme yoluyla geri dönerken son olarak Zat-ı Şahane mükemmel bir buket takdim edecektir.⁵⁷

II. Meşrutiyetin yıldönümünün Üsküdar'da nasıl kutlanması gerektiği hususunda Üsküdar Mutasarrıfı Cemal Beyin öncülüğünde bütün kulüplerin katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Gazetede belirtildiği üzere:

*"Müzakerat neticesinde temmuzun onuncu Cuma günü anasır-ı muhtelif mektepleri şakirdanı arasından müntehip onar talebe ile heyet-i mualliminin, kilise heyetlerinin ve muhtelif kulüplere mensup hutaba tarafından birer nutuk irat edilmesi, askeri mızıkası tarafından hürriyet havaları terennüm olunması kararlaştırılmıştır. Tekâmül kulübünün riyaset-i fahriyesi Şehzade Mecid Efendi hazretleri tarafından kabul buyurulmuş olduğu cihetle resm-i mezkûrda müşarüniyleh hazretlerinin dahi hazır bulunacakları işitilmiştir."*⁵⁸

Üsküdar Tekâmül Kulübünde anasır-ı Osmaniye arasındaki *ittihat ve vifakı teyit etmek* maksadıyla bir merasim tertip edilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre; saat 7.45'e geldiğinde Tekâmül Kulübü Reis-i Fahrîsi Şehzade Abdülmecit Efendi hazretleri merasim alanına teşrif ederken askeri mızıka tarafından vatan ve ittihat marşları çalınacaktır. Tekâmül Kulübü reisi bir konuşma yapacaktır.⁵⁹ Program birçok kurum temsilcisinin katılımı gerçekleştirilmiştir.

10 Temmuz millî bayramı münasebetiyle Mekteb-i Mülkiye İttihat ve Teavün Cemiyeti meclis idaresi bir toplantı gerçekleştirmiş ve bazı kararlar almıştır. Buna göre; muallimler, mezunlar ve mülkiye müdavimleri 10 Temmuz'da Beyoğlu'nda Taksim bahçesinde toplanacaklar ve program mucibince konuşmalar yapılacaktır. Bir heyet seçilecek

⁵⁵ Tanin, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909, 3.

⁵⁶ Tanin, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909, 4.

⁵⁷ Tanin, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909, 2-3.

⁵⁸ Tanin, 30 Haziran 1325/13 Temmuz 1909, 2-3.

⁵⁹ Tanin, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909, 3.

ve ilgili heyet, Hürriyet-i Ebediye Tepesine gidecek ve orada, hürriyet şehitlerinin ruhlarına Fatihalar okunacak ve program dâhilinde burada da konuşmalar yapılacaktır. Daha sonra geri dönülerek devam eden programın nihayetinde toplantı sona erecektir.⁶⁰

Millî bayram kutlamaları münasebetiyle Bursa’da bir sergi tertip edildiğini görmekteyiz. Nitekim Bursa’da padişahın himayesinde, divan-ı umumiye idaresi tarafından bir serginin tertip edileceği ve sergi hazırlıklarına yönelik haberler gazetelerde yer almıştır. Sergi sürecince *Bursa Sergisi 10 Temmuz Sene 325* unvanıyla bir mecmua çıkartılması da kararlaştırılmıştır. Teşhir için, içinde V. Mehmet Reşat’ın bir tasviri bulunan gayet zarif bir Osmanlı arması sergi alanına getirilmiştir. Bu sergiye, hükümeti temsilen Orman ve Maadin ve Ziraat Nazırı Aristidi Paşanın katılması kararlaştırılmış, Belgrat sefaretin-den sergiyi ziyaret etmek üzere tüccar ve gazetecilerden bir grup da Bursa’ya gelmesi planlanmıştır. Bunun için Filibe ve Sofya ticaret odaları tarafından bir tren tahsis edilmesi kararı alınarak Sofya’dan temmuzun 9’unda hareket edecek olan tren ile pek çok Bulgar tüccar ve sanatkârıyla Bulgaristan ahalisi İstanbul’a gelmesi gündeme gelmiştir. Maksatları hem millî bayram kutlamalarına iştirak etmek, hem de Bursa sergisini ziyaret etmektir.⁶¹

II. Meşrutiyetin ilanında fevkalade etkili olan İttihat ve Terakki Cemiyetinin İstanbul Heyet-i Merkeziyesi 10 Temmuz’da *Meşrutiyetin Yıldönümü* münasebetiyle bir beyanname yayımlamıştır. Bu beyanname; devlet ve milletin vereme tutulmuş hasta gibi günden güne sararıp solduğu, milletin beka ve mevcudiyetinin tehlikede olduğu belirtilmiş, kanun nezdinde eşit, vatan-ı muazzezın evlatları olan anasır-ı muhtelif arasına fitne ve fesadın karıştığı vurgulanmıştır. Ayrıca bu fitne ve fesat ortamında “*canlarını vatanı mukaddesin tahlisine nezir etmiş ve devlet ve milleti*” kurtarmak azminde olan İttihat ve Terakki mensuplarının meşrutiyeti ilan ettikleri üzerinde durulmuştur. Heyet-i merkeziye, beyannamesinde, bu 10 Temmuz inkılâbının birinci senesini idrak ile bahtiyar olan bütün millet fertlerini tebrik etmiştir.⁶²

İttihat ve Terakki Cemiyeti ayrıca, meşrutiyetin yıldönümü münasebetiyle Yıldız’da bir ziyafet verecektir. Ziyafetin tertibi ve teferruatı ilgili olarak cemiyet azalarından Prens Sait Halim Paşa, Prens Aziz Paşa, Doktor Besim Ömer Paşa, Doktor Esat Paşa, Sezai Bey ve Doktor Bahattin Şakir Beylerden mürekkep bir heyet görevlendirilmiştir. Ziyafet için 350 adet bilet bastırılmış, bu biletlerin ayan, mebus, askeri erkân, yabancı misafirler, anasır-ı muhtelif murahhasları ve vesaireye tahsis edildiği gazete haberlerine yansımıştır.⁶³

Gazetelerde yer alan haberlere baktığımızda 10 Temmuz münasebetiyle pek çok yerde merasimlerin gerçekleştirileceğini görülmektedir: Örneğin Mısır’da şenlikler tertip edilmiş, gerçekleştirilecek hürriyet şenliklerine masrafların karşılanabilmesi adına vatan-

⁶⁰ *Tasvir-i Efkâr*, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, 6.

⁶¹ *Tanin*, 21 Haziran 1325/4 Temmuz 1909, 3; *Tanin*, 27 Haziran 1325/10 Temmuz 1909, 3; *Tanin*, 3 Temmuz 1325/16 Temmuz 1909, 3; *Tanin*, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, 2.

⁶² *Tasvir-i Efkâr*, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, 2; *Tanin*, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, 1.

⁶³ *Tanin*, 7 Temmuz 1325/20 Temmuz 1909, 3; *Tasvir-i Efkâr*, 8 Temmuz 1325/21 Temmuz 1909, 1.

daşlardan yardım edenler de olmuştur. Bu millî bayramın Mısır'daki en büyük ve emsalsiz bayram olacağı vurgulanmıştır⁶⁴. Kutlamalar için 400 İngiliz lirası harcanmıştır. Piyeslerin sergilenmesi ve kutlamalara katılan kişilere İstanbul manzaraları seyir ettirilmesi planlanmıştır; ayrıca Türkçe ve Arapça şarkılar programda yer almıştır.⁶⁵ Hatta Mehmet Ferit Bey'in başkanlığında 12 kişiden mürekkep bir heyet, 10 Temmuz şenliklerine iştirak etmek için İstanbul'a gelmiştir. Bu heyet, Mahmut Şevket Paşa'yı ziyaret etmiş, daha sonra Meclis-i Mebusan'a gitmiştir.⁶⁶

10 Temmuz millî bayram şenlikleri münasebetiyle Bulgaristan, Sofya Darülfünun talebeleri İstanbul'a geleceklerdir.⁶⁷ Bulgar talebelerinin geliş maksadı, Osmanlı talebelerini tebrik etmek ve birlikte şenliklerde yer almaktır. Bu doğrultuda İstanbul'a gelmek isteyen talebelere mezuniyet verilmesi Dâhiliye Nezareti yazışmalarına yansımıştır.⁶⁸ Talebeleri özel bir tren getirecektir: trene talebeler harici kimse alınmayacaktır. Şark şimendiferi talebe için yüzde 30 indirim yapmadığı için tren Burgaz'a kadar gelecek ve talebeler oradan vapur ile İstanbul'a nakledileceklerdir.⁶⁹ Millî bayram kutlamalarının Selanik'te de coşku ile kutlanması planlanmıştır. Rum vatandaşlar da kutlamalarda yerlerini alacaklardır; akşam Rum vatandaşlar tarafından bir fener alayı tertip edilecektir. Selanik'te gerçekleştirilecek şenliklere hükümet adına Maliye Nazırı Cavid Bey katılacaktır. Bu münasebetle İttihat ve Terakki Cemiyetinin himayesinde bir heyet teşkil edilmiş, *anasır-ı muhtelif*e mensup kulüplerden seçilen azalarla, belediye azasından Abdurrahman ve Hacı Yahya Efendilerden oluşan heyetin başkanlığına da Zaman gazetesi müdürü Atıf Efendi seçilmiştir⁷⁰. Sonraki dönemlerde Selanik'ten gelerek İstanbul'da yapılacak olan kutlamalara katılmak isteyen memur ve zabitanın izinli sayılacağı bildirilmiştir.⁷¹ Meşrutiyetin yıldönümü münasebetiyle yetkilileri tebrik etmek ve ikili ilişkileri kuvvetlendirmek maksadıyla Macaristan'dan bir heyet İstanbul'a geleceği gazetelerde yer almıştır.⁷²

5. Millî Bayram Kutlamalarının Tanin ve Tasvir-i Efkâr Gazetelerinde Değerlendirilmesi

II. Meşrutiyetin yıldönümü münasebeti ile kutlanması kararlaştırılan millî bayram için hazırlanan şenlik programları itinalı bir biçimde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki merasimde nerdeyse tüm Osmanlı bürokrasisi geniş bir katılımı yerini almıştır. Sultan Mehmet Reşat, tören alanında hazır bulunan askerî birlikleri selamlamış, sonra hürriyet şehitleri namına dikilecek olan abide için bir mermer taş koymuş ve taşı mala ile sıvamıştır. Önemli bir motivasyon kaynağı olarak Hoca Asım Efendi

⁶⁴ *Tanin*, 25 Haziran 1325/8 Temmuz 1909, 3.

⁶⁵ *Tanin*, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909, 3.

⁶⁶ *Tanin*, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, 1.

⁶⁷ *Tanin*, 25 Haziran 1325/8 Temmuz 1909, 3; *Tanin*, 1 Temmuz 1325/14 Temmuz 1909, 3.

⁶⁸ BOA, DH. MKT. 2860/72, (10 Haziran 1325[23 Haziran 1909]).

⁶⁹ *Tanin*, 1 Temmuz 1325/14 Temmuz 1909, 3; *Tanin*, 3 Temmuz 1325/16 Temmuz 1909, 3; *Tasvir-i Efkâr*, 8 Temmuz 1325/21 Temmuz 1909, 2.

⁷⁰ *Tanin*, 3 Temmuz 1325/16 Temmuz 1909, 3; *Tasvir-i Efkâr*, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909, 3; *Tanin*, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, 1.

⁷¹ BOA, DH. MUI, 2860/72, (1 Temmuz 1326[14 Temmuz 1910]).

⁷² *Tanin*, 8 Temmuz 1325/21 Temmuz 1909, 4.

tarafından dualar edilmiş, meşrutiyetin yıldönümü dolayısıyla iki koç kesilmiştir. Padişah, Otağ-ı Hümayun'a teşrif ettikten sonra Mahmut Muhtar Paşa kılıcını çekmiş ve resmigeçidi başlatmıştır. Mekteb-i Harbiye ve Mektebi Bahriye talebeleri resmigeçide iştirak etmişlerdir. Mahmut Şevket Paşa ve Erkan-ı Harbiye heyeti öncülüğünde Hareket ordusunun ikinci ve üçüncü piyade kıtaları geçiş yapmış, sonra aynı ordunun mitralyöz bölüğü, ardından da yine aynı orduya mensup üç batarya top dört nala geçiş yapmıştır. Birinci ordu da resmigeçide iştirak etmiştir. Ayrıca İstanbul şehrinde ikamet eden Selânikli tüccar, esnaf ve cemaatler de Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki merasime iştirak etmişlerdir.⁷³ Hürriyet-i Ebediye Tepesindeki merasimde Fransa ve Rusya sefirleri de katılmışlardır.⁷⁴

Tanin gazetesinin haberine göre; İstanbul Beşiktaş cihetinden ve Beyoğlu etrafındaki köylerden vatandaşlar, Beyoğlu caddesini takip ederek Taksim'e doğru ilerlemişlerdir. Her taraf sancaklarla süslenmiştir. Beyoğlu tarafı hürriyet kahramanları Enver ve Niyazi Beylerin resimleri ile donatılmıştır. Resmigeçidin hemen ardından, Selânik tüccarlarından İstanbul'da ticaretle meşgul olanlar bir alay tertip edilmiş, alay padişahın önünden hürmet ile geçmiş ve padişaha iki kıta mükemmel çiçek demeti takdim etmiştir.⁷⁵

Millî bayram kutlamaları bağlamında Sultan Mehmet Reşat'ı tebrik etmek maksadıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti namına özel bir heyet İstanbul'a gelmiş ve padişahı tebrik etmiştir. Heyet, Sultan Mehmet Reşat'ı “birinci ve hakiki meşrutiyet padişahı” olarak gördüğünü ifade etmiş, O'na uzun ömür, afiyet dilemiştir. Padişah da tebrikleri kabul ettikten sonra şöyle bir konuşma yapmıştır:

*“Adalet, müsavvat, uhuvvet... Bunlar pek ulvi kelimelerdir. Bu kelimelerin manasına vukuf hâsıl oldukça memlekette o nispette de saadet husule geleceği şüphesizdir. Sizler bu güzel esasları vaz'a hizmet ettiğiniz için şayan-ı tebriksiniz. Memleketimizde meşrutiyet kaideleri yerleştikçe bütün Osmanlıların nail-i saadet olacaklarını ümit ve bunu lutf-ı haktan temenni eylerim. Çünkü ancak o zaman Osmanlılar zeval nâ-pezîr bir saadete, emin bir istikbale malik olacaklardır. Ben meşrutiyetperver doğmuşumdur. Cenab-ı Hak da bana devr-i meşrutiyette padişahlık etmeyi nasip eyledi. Elhamdülillah. İnşallah cümleten nail-i saadet oluruz. İhtiyar-ı zahmetle buraya kadar geldiniz. Sizi gördüğümünden dolayı pek memnun oldum. Diğer umum ihvan ve rûfekanıza selam ve hulusumu tebellüğ ediniz.”*⁷⁶

Millî bayram kutlamaları çerçevesinde Balıkesir Rum vatandaşları namına birtakım açıklamaların yapıldığı görülmektedir. Bu açıklamalar aslında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin II. Meşrutiyet'in ilanı ile beslediği ümitleri destekler niteliktedir. Zira açıklamada bu hürriyet bayramının tüm Osmanlılara ait olduğu, Müslüman toplum ile aralarında bir sorun olmadığı aksine bundan sonrası için el ele vererek vatan uğrunda çalışmaya söz verdikleri görülüyor. Açıklamanın devamında ayrılık gibi fesat fikirlerden uzak olduklarını, vatan için gerekirse canlarını feda edebileceklerini ortaya koyarak, ittihat ve adalet-

⁷³ Abidin Daver, “Hürriyet-i Ebediye Tepesinde Resmigeçit ve Ordumuz”, *Tasvir-i Efkâr*, 11 Temmuz 1325, 3-5; Tanin, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, 1-3.

⁷⁴ Tanin, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, 2.

⁷⁵ Tanin, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, 2-3.

⁷⁶ Tanin, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, 1-2.

ten yana olduklarını başta padişaha olmak üzere herkese teşekkür ederek ortaya koymuşlardır.⁷⁷ Azınlık temsilcilerinden gelen bu türden açıklamalar meşrutiyetin ruhuna uygun adımlar olmuştur. Nitekim toplumun meşrutiyetten beklentileri olduğu kadar meşrutiyetin müessisi olan başta İttihat ve Terakki Cemiyeti olmak üzere herkesin müspet beklentiler içerisinde olduğunu belirmemiz gerekir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti 10 Temmuz millî bayramı münasebetiyle bir beyanname yayımlamıştır. Bu beyannamede; Sultan II. Abdülhamid idaresinin eksik yönlerinden bahsedildikten sonra 10 Temmuz 1324'te Meşrutiyet öncesi uygulamalar son verildiğinden bahsedilmiştir. Devamında 10 Temmuz gününün her Osmanlı için mübarek ve muazzaz bir bayram olduğu ifade edilmiş, meşrutiyetin ilanı ile birlikte bütün unsurlar arasındaki kardeşlik ve samimiyetin arttığı vurgulanmıştır. Yine, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, geçmişin yaralarını sarmak için bütün gücü ile çalışmakta olduğu, hükümetin de maarif, sanayi, ziraat ve ticarete ilerleme kaydetmek için elinden gelen gayreti göstereceği belirtilmiştir.⁷⁸

İttihat ve Terakki Cemiyeti 10 Temmuz millî bayramı dolayısıyla Yıldız Sarayında bir ziyafet vermiştir. Ziyafete sadrazam, hükümet üyeleri, şeyhülislam, meclis-i mebusan üyeleri, hareket ordusu mensupları vesairenden müteşekkil 250 kişi katılmıştır. Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey buradan bir konuşma yapmıştır. 10 Temmuz millî bayramı kutlamaları hasebiyle toplanıldığını belirttikten sonra memleketin düzlüğe çıkması için meşrutiyetin ne derece elzem olduğunu belirtmiş ve “*hâsılı fedakârlık lazımdır. Meşrutiyetin muhafazası ve tahkimi uğrunda ne kadar fedakârlık edilse azdır*” ifadelerini kullanmıştır.⁷⁹ Ayrıca Tanin gazetesi aracılığıyla hürriyet kahramanlarına tebriknâmeler gönderilmiştir. Hürriyet kahramanı Enver Bey'e, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Ayvacık Merkezi tarafından gönderilen bir tebriknâmede şu ifadeler yer verilmiştir:

“*Saye-i şecaat-i nihadanelerinde nail olduğumuz idare-i meşrutiyetin birinci sene-i devriyesini hakk-ı alilerinde cümle ihvanımızla tebrike ictisar eyleriz. Muhterem kahraman.*”⁸⁰

II. Meşrutiyetin yıldönümü münasebetiyle Selânik'te şehrin rıhtımı İttihat ve Terakki Kulübü tarafından fenerlerle aydınlatılarak büyük bir merasim tertip edilmiştir. Rodos'ta bulunan nizamiye ve topçu askerleri tarafından bir resmigeçit gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Viyana Sefaretinde ve Buda Şehbenderhanesinde bir resmîkabil icra edilmiş, pek çok Osmanlı ileri geleni bu merasime iştirak etmiştir. Ayrıca millî bayram münasebetiyle Sofya Ticaret Odası tarafından tertip edilen tren İstanbul'a ulaşmıştır. Sofya'dan Osmanlı ordusunu millî bayram münasebetiyle tebrik etmek için 57 zabıt gelmiştir. Bu zabitler Meclis-i Mebusan'ı da ziyaret etmişlerdir. Bunun yanında 8000 civarında Müslüman ve Bulgar tüccarı da İstanbul'a gelmiştir.⁸¹ Berlin'de de millî bayram pek parlak bir surette kutlanmıştır. Berlin Sefiri Osman Nizami Paşa bir resmîkabil gerçekleştirmiştir. Aynı günün akşamında Enver Bey'in şerefine Osmanlı Kulübü Reisi Şakir

⁷⁷ Tanin, 15 Temmuz 1325/28 Temmuz 1909, 3.

⁷⁸ Tasvir-i Efkar, 11 Temmuz 1325/24 Temmuz 1909, 6; Tanin, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, 1.

⁷⁹ Tanin, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, 1; Tasvir-i Efkar, 11 Temmuz 1325/24 Temmuz 1909, 5.

⁸⁰ Tanin, 13 Temmuz 1325/26 Temmuz 1909, 4.

⁸¹ Tanin, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, 3; Tanin, 13 Temmuz 1325/26 Temmuz 1909, 3; Tanin, 15 Temmuz 1325/28 Temmuz 1909, 1-2.

Bey'in yardımlarıyla güzel bir ziyafet verilmiştir.⁸² Yapılan program ve merasimlere katılamayan Resmo Müslümanları kutlama mesajı ihtiva eden bir telgraf ile millî bayram kutlamalarından duydukları memnuniyeti ifade etmişlerdir.⁸³

II. Meşrutiyetin yıldönümünde Hüseyin Cahit ve Süleyman Nazif, gazetedeki köşelerinde, meşrutiyet öncesi ve sonrası hakkında değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Süleyman Nazif, 10 Temmuz başlıklı makalesinde; meşrutiyetin ilanı öncesinde memleketin durumunu “*yalnız insanları değil, hayvanları müteaccib edecek*” bir dönem olarak tarif etmekte, her gün yüzlerce insanın tevkif edildiğinden, pek çoğunun sürgüne tabi tutulduğundan, pek çok vatandaşın hayatlarının karartıldığından bahsetmektedir. Süleyman Nazif'e göre; 32 yıllık istibdat olarak tarif etmeye çalıştığı dönemin herhangi iyi bir şey olmamıştı. Ona göre 32 yıllık idare döneminde görülen ve işitilen her şey eziyettir. Süleyman Nazif'e göre devlet düzeni de tamamen bozulmuştu: ordu, donanma ve hazine ciddi sıkıntılar içerisine girmişti. İşte böylesi bir ortamda ordunun hamiyetli evlatları istibdadın yerine meşrutiyeti ilan etmişlerdir. Süleyman Nazif, bu fikirlerini neşrettiği ilgili makalesinde temmuz ayının dünyayı aydınlatan bir ay olduğundan da bahsetmektedir. Makalede; bu ayda, Amerikalıların hürriyetlerini elde ettiklerinden, Fransızların Bastille Hapishanesini basıp mahkûmları salıverdiklerinden, Acemlerin de Muhammed Ali'nin şerrinden kurtulduklarından bahsedilmektedir.⁸⁴ Meşrutiyet idaresinin tesisi sonrası muhalif çevrelerde Sultan II. Abdülhamid yönetimine karşı duyulan öfkenin şiddeti bu tür yazılardan anlaşılabilmektedir. Ayrıca millî bayram olarak kutlanan günün temmuz ayında yer alması küresel ölçekte örnekler ile desteklenerek meşrutiyet kazanması hedeflenmiştir.

Tanin gazetesinin başmuharriri Hüseyin Cahit, 10 Temmuz başlıklı makalesinde; bundan bir yıl önce patlayan topların, istibdadın yerine meşrutiyetin ilanını haber verdiğini ifade eder. Devamında ise Makedonya'da başlayan hazırlığın bu kadar hızlı neticeleneceğini kimsenin beklemediğini ifade eder. Bu başarının İttihat ve Terakki erbabına ait olduğundan bahisle bunun karşılığının bir teşekkür olamayacağını şu ifadeler ile ortaya koyar ve şöyle devam etmektedir:

*“Cemiyetin bu öyle ulvi ve şayan-ı tebcil bir hizmetidir ki hiçbir şeyle kıymeti ödenmez, zaten bu hizmetin büyüklüğü hiçbir menfaat ve teşekkür beklemeyerek sırf selamet-i vatan emeliyle yapılmış olmasındadır.” “Parçalanmak üzere bulunan vatanımıza hürriyet ve meşrutiyet iade-i hayat etti. Vatanın beka bulması için de yegâne çare hürriyet ve meşrutiyetin idamesidir.”*⁸⁵

Bu bağlamda Osmanlı toplumunun birlik ve beraberlik içerisinde vatanın birliği için mücadele etmesinin ehemmiyeti de ortaya konulmak istenmiştir.

⁸² Tanin, 20 Temmuz 1325/2 Ağustos 1909, 3.

⁸³ Tanin, 26 Temmuz 1325/8 Ağustos 1909, 3.

⁸⁴ Süleyman Nazif, “10 Temmuz”, *Tasvir-i Efkâr*, 10 Temmuz 1325, 1.

⁸⁵ Hüseyin Cahit, “Siyasiyat -10 Temmuz”, *Tanin*, 10 Temmuz 1325, 1.

Hüseyin Cahit bir başka makalesinde de 10 Temmuz millî bayramının büyük bir coşku ile kutlandığı ifade etmektedir. Geçmişteki zafer günleri ile 10 Temmuz millî bayramı kıyaslanmış, meşrutiyetin daha kıymetli olduğunu vurgulanmıştır. Hüseyin Cahit'in meşrutiyet hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir:

*“İstanbul Osmanlı padişahlarının taht-ı idaresinde asırlardan beri hiç şüphe yok ki pek çok şanlı günler görmüş, zafer alaylarında hazır bulunmuştur. Bu alaylarda altın tabaklar içinde mücevherler takdim edildiği de olmuştur. Fakat dün milletin padişahına ve kendi kendisine karşı verdiği takaddüme dünyanın bütün mücevherlerinden daha kıymetli idi. Bu takaddüme koca bir milletin kalbi ve o milleti kurtaracak bir berat-ı selamet, meşrutiyet idi.”*⁸⁶

Ordunun ve İttihatçıların meşrutiyetin yeniden tesis edilmesi ve devamlılığının sağlanması hususunda verdiği emek takdir edilerek bütün Osmanlı ahalisinin hukukunun muhafazasının buna bağlı olduğu üzerinde durulmuştur.

Ayrıca, milletin kendine güveninin takviye edilmesinin lazım olduğunu belirtmiş, eğer ümitsizlik ortadan kaldırılsa her zorluğu aşılabileceğini ifade etmiştir. Hüseyin Cahit'e göre toplumun en büyük düşmanı ümitsizlik ve tereddüttür. 10 Temmuz millî bayramı ayrılığı ve tefrikayı değil birlik ve beraberliği hedeflemektedir. Bu bayram bütün Osmanlıların bayramıdır.⁸⁷ Buradan hareketle millî bir bayram algısının millî kimliği besleyen vurgusunun üzeri örtülmeye çalışılsa da herkes gibi Hüseyin Cahit'te bilmektedir ki Osmanlı millet sistemini teşkil eden unsurların ayrılık ihtiyakı Türk kimliğinin ete kemiğe bürünmesini mecburi kılmıştır.

Tanin gazetesinin bir başka yazarı olan Muhyiddin Bey kaleme aldığı makalesinde bir yandan millî bayramın ehemmiyetine dikkat çekmek isterken diğer yandan da Sultan II. Abdülhamid idaresine yönelik sert eleştiriler neşretmektedir. Sultan II. Abdülhamid idaresinde, memleketin her tarafını sefaletin kapladığı ve halkın bu duruma karşı itiraz edemediği dile getirilerek şu şekilde devam edilmiştir: *“Altı yüz senelik bir şan ve şeref ebediyen topraklara gömülüyorken hiçbir taraftan bir sada-yı itiraz ve şikâyet işitilmiyordu.”* Muhyiddin Bey'in makalesinde meşrutiyetin ilanına ilişkin şu ifadeler de dikkat çekmektedir; Rumeli'nin yeşil dağlarından hürriyet güneşinin doğmuş, bütün kalpler bunu beklemektedir. Bugün Osmanlılığın cihana yeniden geldiği gündür. Ey Osmanlı milleti bugün sizin gününüzdür kucaklaşınız.⁸⁸ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere II. Meşrutiyet'in ilanından duyulan memnuniyet toplumsal olarak tarihe iz bırakmıştır. Her ne kadar aydınlar bir Osmanlı toplumu inşa edebilme kaidesi üzerine fikirler beyan etse de kısa süre içerisinde bu millî bayramın bir Osmanlı toplumu teşkil etme gayretlerinde ziyade Türk millî kimliğinin oluşumuna katkı sağladığı görülmektedir.

⁸⁶ Hüseyin Cahit, “Siyasiyat -10 Temmuz”, Tanin, 12 Temmuz 1325, 1.

⁸⁷ Cahit, “Siyasiyat”, 1-2.

⁸⁸ Muhyiddin, “10 Temmuz-Kucaklaşınız”, Tanin, 10 Temmuz 1325, 1.

Sonuç

Millî kimliklerin ortaya çıkışı süreci birçok etken ile ilişkilendirilmiştir. Bunlar içerisinde en önemli faktörler arasında devletlerin anayasal ve demokratik idare tarzına geçişleri, kişi hak ve hürriyeti ile alakalı yaşanan gelişmeler ve Fransız İhtilali gibi neredeyse bütün dünyayı etkilemiş olan toplumsal hareketler zikredilebilir. Bu bağlamda millî bir kimliğin inşa edilmesinde pek çok unsurdan faydalanılmıştır. Bunlar arasında devletin kurumsal kimliğinden yola çıkılarak başta eğitim, ekonomi, siyaset, hukuk ve askeri birçok alan bu yeni anlayışa hizmet etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde de bu durum benzerlik göstermektedir. Devletin kötü gidişatı karşısında çeşitli çözüm arayışları gündeme gelmiş, ancak milleti oluşturan unsurların birçoğunun dış destekli bağımsızlık arzusu, verilen mücadelelerin birlik oluşturma yönünü zayıf bırakmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber toplumsal bölünmelerin ve kopuşların önüne geçmek maksadı ile birleştirici adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu adımlardan biri olan millî bir bayram ihdas edebilme çabası, daha evvelden mevcut olan hanedan mensuplarının doğum günlerinden ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününden ilham alınarak ortaya konulmuştur. Bu bağlamda 10 Temmuz'un (23 Temmuz) her sene millî bir bayram şeklinde kutlanması kararlaştırılmıştır. Maksat Osmanlılık kimliğinin benimsetilmesi; toplumun din, dil, ırk veya herhangi bir farklılık gözetilmeksizin aynı kubbe altında toparlanabilmesidir. Lakin bu istenilen sonucu doğurmamıştır. Çünkü özellikle azınlıklara yapılan dış müdahaleler ile Osmanlı siyasetine uluslararası güçlü aktörler yön vermek istemektedir. Bu durum karşısında millî bir bayram anlayışı Türk millî kimliğinin gelişimi sürecine katkı sağlamış, devletin omurgasını teşkil eden kimliğin ayağa kalkmasını teşkil etmiştir.

10 Temmuz 1324'te II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Sultan II. Abdülhamid'in idaresi sonlandırıldıktan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti memleket idaresinde söz sahibi olmaya başlamıştır. 31 Mart vakası neticesinde Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve yerine V. Mehmet Reşat'ın padişah olması İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi arenada önünü daha da açık hâle getirdi. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte hürriyet, müsavat, uhuvvet ve adalet sloganları çerçevesinde beklentilerin üzerinde bir atmosfer oluştu. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından halkı birbirine kaynaştıracak, birlik ve beraberliği güçlendirecek, Osmanlı kimliği etrafında herkesin gönül rahatlığıyla toplanmasını sağlayacak araçlara ihtiyaç duyuluyordu. İşte bu araçlardan birisi 10 Temmuz'un millî bayram olarak ilan edilmesi oldu.

10 Temmuz millî bayram olarak kabul edilerek hem meşrutiyetin halk nezdindeki meşruiyetine katkı sağlanmaya çalışıldı hem de anasır-ı muhtelif arasında güçlü bir birliktelik amaçlandı. Bu amaçlara dönük olarak 10 Temmuz şenlikleri tertip edildi, 10 Temmuz millî bayramı memleketin her yerinde coşku ile kutlandı. Bu kutlamalara Osmanlı içerisindeki hemen hemen bütün unsurlar iştirak etmeye çalışmıştır. Bir başka ifadeyle Rumlar, Ermeniler ve Museviler meşrutiyetin yıldönümü kutlamalarında yerlerini aldı. Tabii olarak bu durum devlet yöneticileri tarafından hoş karşılanmış, her bir unsurun bu millî bayramı sahiplenmesi Osmanlı kimliğinin inşasında fevkalade önemli bir hâl almıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ayakta kalabilmesinin en temel şartının anasır-ı muhtelif arasında vahdeti sağlamak olduğu dikkate alındığında, 1909 yılı sınırlamasıyla düzenlenen millî bayram başarılı olmuş; farklı unsurları Osmanlı'ya bağlı kılma yolunda en azından bir heyecan oluşturmıştır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)' in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Declaration

I declare that this study is original; that I have acted by the principles and rules of scientific ethics at all stages of the study, including preparation, data collection, analysis, and presentation of information; that I have cited sources for all data and information not obtained within the scope of this study and included these sources in the bibliography; that I have not made any changes in the data used, and that I comply with ethical duties and responsibilities by accepting all the terms and conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE). I hereby declare that if a situation contrary to my statement regarding the study is detected, I agree to all moral and legal consequences that may arise.

Hakem Değerlendirmesi

: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması

: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review

: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest

: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support

: The authors declared that this study has no financial support.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA)

BOA, Bâbiâli Evrak Odası Evrakı (BEO), 3435/257622

BOA, Dâhiliye, Mektubi Kalemi (DH. MKT), 1284/16; 2860/72

BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 677/33016

BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 129/38

BOA, İrade, Dâhiliye (İ. DH), 1476/34

BOA, Dâhiliye, Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI), 2860/72

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri

MMZC, Cilt V, Devre 1, (22 Haziran 1325[5 Temmuz 1909]), 175.

MMZC, Cilt I, Devre 1, (13 Kânunusani 1324[26 Ocak 1909]), 319-320.

MMZC, Cilt I, Devre 1, (4 Kânunuevvel 1324(9 Şubat 1909), 319-323.

MMZC, Cilt IV, Devre 1, (16 Mayıs 1325[29 Mayıs 1909]), 86-87.

Kaynak Eserler & İncelemeler

Ahmad, Feroz. *İttihat ve Terakki 1908-1914*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017.

Akbayrak, Hasan. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Millî Bayramlar”. *Tarih ve Toplum*, 43 (1987): 31-38.

Akıncı, Abdulvahap. “Osmanlı Devleti’nde Millî Kimlik İnşasında Okul”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2014): 1-24.

Akıncı, Abdulvahap. “Osmanlı-Türk Millî Kimliğinin Oluşmasında Rusya Türkleri, Göçler ve Türkoloji Çalışmalarının Rolü”. *Akademik Bakış Dergisi*, 38 (2013): 1-18.

Aydoğdu, Nergiz. “Osmanlı Kimliğinden Türk Ulusuna: Modernleşen Türkiye’de Millî Kimlik Politikaları”. *Belgi Dergisi*, 21 (2021): 59-72.

Berkes, Niyazi. *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler* Cilt 1. İstanbul: Cumhuriyet Yayınevi, 1997.

Beyatlı, Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Cahit, Hüseyin. “Siyasiyat -10 Temmuz”. *Tanin*, 10 Temmuz 1325.

Cahit, Hüseyin. “Siyasiyat -10 Temmuz”. *Tanin*, 12 Temmuz 1325.

Çakır, Merve. “Osmanlı Hanedanında Doğum: Velâdet-i Hümayun”. *Padişahın Evi: Topkapı Sarayı Harem-i Hümayunu*, 64-67. İstanbul: Korpus Yayınları, 2012.

Çapa, Mesut. “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Yıldönümü Kutlamaları (1913-1922)”. *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 559-73. İzmir: Türk Ocakları İzmir Şubesi Yayınları, 1999.

Çetinsaya, Gökhan. “İslami vatanseverlikten İslam siyasetine”. İçinde *Modern Türkiye’de siyasal düşünce Cumhuriyet’e devreden düşünce mirası: tanzimat ve Meşrutiyet’in birikimi* Cilt 1, ed. Mehmet Ö. Alkan, 265-72. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

- Çetinsaya, Gökhan. "II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi," *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, 47 (2016): 353-409.
- Çolak, Filiz. "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebusan'da Millî Bayram Tartışmaları ve Osmanlı Başkentinde Millî Bayram Kutlamaları (1908-1918)". *Osmanlı İstanbulu*, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, ve Emrah Safa Gürkan, 785-809. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Çoymak, Ahmet, ve Emma O'Dwyer. "Millî kimliğin anlamı nedir? Özcü ya da sivil millî kimlik içeriğinin psikolojik inşası". *I. Sosyal Psikoloji Kongresi*, ed. Doğan Kökdemir ve Zuhale Yeniçeri, 30-44. Ankara: Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi, 2017.
- Daver, Abidin. "Hürriyet-i Ebediye Tepesinde Resmigeçit ve Ordumuz". *Tasvir-i Efkâr*, 11 Temmuz 1325.
- Demir, Ayşe. "Millî kimlik inşasında ileri bir hamle: Yeni Lisan". *Turkish Studies*, 4 (2012): 1395-403.
- Doğaner, Yasemin. "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları". *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9 (2007): 119-45.
- Ersanlı, Büşra. *İktidar ve Tarih, Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Evirgen, Behiye. "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Ulusal Bayramlar ve Önemli Günler (1908-1950)". Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Hanioğlu, M. Şükrü. "İttihat ve Terakki Cemiyeti". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23:476-84. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- İder, Saadet. "Millî Kimlik İnşasında Din Eğitiminin Gerekliği Üzerine Bir Değerlendirme". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 2 (2023): 617-34.
- Karataş, Cengiz. "Türk Kültürü ve Millî Kimlik Bağlamında 'Kozmopolitizm'". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1 (2012): 106-18.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. Çeviren Güneş Ayas. İstanbul: Timaş yayınları, 2009.
- Karpat, Kemal H. "The Transformation of the Ottoman State, 1789-1908". *International Journal of Middle East Studies*, 3 (1972): 243-81.
- Muhyiddin. "10 Temmuz –Kucaklaşınız". *Tanin*, 10 Temmuz 1325.
- Nazif, Süleyman. "10 Temmuz". *Tasvir-i Efkâr*, 10 Temmuz 1325.
- Olgun, Said. "'Padişahım Çok Yaşa!' Sosyal ve Siyasî Yönleriyle II. Abdülhamid İçin Yapılan Doğum Günü Kutlamaları". *Gazi Akademik Bakış*, 23 (2018): 111-37.
- Polat, Hasan Ali. "II. Meşrutiyet'in İlânı Sonrasında "Devri-i Sâbık" Memurlarının Durumları". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2019): 134-157.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.
- Şimşek, Ufuk, ve Selçuk Ilgaz. "Küreselleşme ve ulusal kimlik". *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 1 (2010): 189-99.

Takvim-i Vekayi, 28 Haziran 1325/11 Temmuz 1909.

Tanin, 1 Temmuz 1325/14 Temmuz 1909.

Tanin, 3 Temmuz 1325/16 Temmuz 1909.

Tanin, 7 Temmuz 1325/20 Temmuz 1909.

Tanin, 8 Temmuz 1325/21 Temmuz 1909.

Tanin, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909.

Tanin, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909.

Tanin, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909.

Tanin, 13 Temmuz 1325/26 Temmuz 1909.

Tanin, 15 Temmuz 1325/28 Temmuz 1909.

Tanin, 20 Temmuz 1325/2 Ağustos 1909.

Tanin, 21 Haziran 1325/4 Temmuz 1909.

Tanin, 24 Haziran 1325/7 Temmuz 1909.

Tanin, 25 Haziran 1325/8 Temmuz 1909.

Tanin, 26 Haziran 1325/9 Temmuz 1909.

Tanin, 26 Temmuz 1325/8 Ağustos 1909.

Tanin, 27 Haziran 1325/10 Temmuz 1909.

Tanin, 30 Haziran 1325/13 Temmuz 1909.

Tasvir-i Efkâr, 5 Temmuz 1325/18 Temmuz 1909.

Tasvir-i Efkâr, 7 Temmuz 1325/20 Temmuz 1909.

Tasvir-i Efkâr, 8 Temmuz 1325/21 Temmuz 1909.

Tasvir-i Efkâr, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909.

Tasvir-i Efkâr, 10 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909.

Tasvir-i Efkâr, 11 Temmuz 1325/24 Temmuz 1909.

Yamak, Sanem. "Meşrutiyetin Bayramı:" 10 Temmuz İd-i Millîsi"". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38 (2008): 323-42.

Yıldız, Recep, ve Sakine Demir. "Millî kimliğin oluşumunda zihniyet". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2015): 1-24.

Yılmaz, Mehmet Serhat. "II. Meşrutiyet Dönemi İstanbul'unda 10 Temmuz Millî Bayram Kutlamaları". 7. *Uluslararası Türk Kültür Konresi Bildirileri*, ed. Suzan Gür, 1145-70. Konya: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012.